

УДК 378.011.3-051:373.3

Надія Котова

СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто особливості педагогічної діяльності учителів початкової школи на сучасному етапі. Автор розкриває специфіку діяльності вчителя початкових класів з точки зору професійно значущих цінностей, інноваційної педагогічної діяльності та таких видів компетентностей вчителя як пізнавально-інтелектуальна та професійно-педагогічна.

Ключові слова: *інноваційна педагогічна діяльність, професійні цінності, пізнавально-інтелектуальна та професійно-педагогічна компетентність.*

В статье рассмотрены особенности педагогической деятельности учителей начальной школы на современном этапе. Автор раскрывает специфику деятельности учителя начальных классов с точки зрения профессионально значимых ценностей, инновационной педагогической деятельности и таких видов компетентностей учителя как познавательная и профессионально-педагогическая.

Ключевые слова: *инновационная педагогическая деятельность, профессиональные ценности, познавательная и профессионально-педагогическая компетентность.*

In the article the features of pedagogical activity of teachers of primary school are considered on the modern stage. An author exposes the specific of activity of teacher of primary classes from the point of view of professionally meaningful values, innovative pedagogical activity and such types of competence teacher as cognitive-intellectual and professionally-pedagogical.

Key words: *innovative pedagogical activity, professional values, cognitive-intellectual and professionally-pedagogical competence.*

Україна на початку третього тисячоліття переживає складний період трансформації суспільного розвитку й радикальних перетворень у галузі освіти, намагаючись вийти на рівень світових стандартів. Вищі педагогічні навчальні заклади мають вагомий досвід професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи. Однак докорінні зміни у змісті початкової освіти, реформування українського суспільства значною мірою вплинули на характер і зміст професійної підготовки вчителів початкової школи.

За останні роки проведено багато досліджень з проблем формування готовності підростаючого покоління до різних видів діяльності. Сам процес визначення готовності особистості до конкретної діяльності дозволяє повніше розкрити основні її компоненти.

Виходячи із вищезазначеного, сучасне суспільство висуває до особистості вчителя особливі вимоги, пов'язані з тими змінами, що відбуваються в соціальній сфері та сфері освіти. Професійна діяльність вчителя характеризується досить високим рівнем складності, напруженості та інтенсивними міжособистісними відносинами. Йому приходится здійснювати як заздалегідь заплановані та цілеспрямовано організовані навчальні й виховні заходи, так і часто приймати педагогічні рішення у стихійно виникаючих, непередбачуваних ситуаціях взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі, адміністрацією тощо.

Якісно новий рівень професійної підготовки готує майбутнього вчителя до такої організації навчально-виховного процесу, під час якої учень набуває та відтворює соціальний досвід, соціальну позицію, культуру суспільної поведінки, само стимулювання соціальної, психічної і фізичної активності; засвоює соціальну інформацію, систему ціннісних орієнтацій; набуває засоби пізнання навколишнього світу; стає здатним до спілкування з оточуючими людьми.

Загальнотеоретичний підхід до розробки проблем підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності закладено у працях Т. Байбари, Н. Бібік, В. Бондара, О. Матвієнко, Д. Мазохи, О. Мороза, Л. Онищук, М. Севастюк, О. Савченко, Л. Спіріна, Л. Хомич та ін. Психологічні питання формування готовності до професійної праці вивчалися українськими дослідниками: Г. Костюком, Є. Мілеряном, В. Моляко та ін.

У їх працях зазначено, що передусім, учитель має бути підготовлений до нової професійної ролі: «Звісно, він не може бути і в принципі не є абсолютним носієм знань. Він не може бути наглядцем за учнем. Він повинен бути людиною, яка супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини, скеровує й динамізує його відповідно до конкретних суспільних задатків кожного школяра. У цій площині нової професійної ролі потрібно розглядати і готовність учителя до нових функцій навчального процесу. Сьогодні не можна звести навчальний процес лише до засвоєння учнем суми знань, а треба навчити його вчитися...» [2, с. 137].

Мета і статті: проаналізувати специфіку діяльності вчителя початкових класів з точки зору професійно важливих цінностей, інноваційної педагогічної діяльності та таких видів компетентностей вчителя як пізнавально-інтелектуальна та професійно-педагогічна.

Не підлягає сумніву значущість педагогічної діяльності, яка є діяльністю по вихованню, навчанню і освіті іншої людини. «Педагогічна діяльність виявляється серед видів практичної діяльності. Чинником, що дає можливість віднести діяльність до практики. Кінець кінцем, педагог робить юдину-людиною» [3, с. 18]. Педагогічна діяльність має ті ж характеристики, що і будь-який інший вид людської діяльності: цілеспрямованість, мотивованість, предметність. А найважливішим виступає вид діяльності, який спрямований на виконання вічної соціальної функції, що полягає в передачі, трансляції накопиченого людством досвіду.

Педагогічна діяльність – базова серед пологів діяльності людства, що має сенс «відтворення людини-особи» вже в її соціальному вимірі, що забезпечує «гілку» інтелектуально-соціального безсмертя [4], і в цьому її нескороминуща цінність.

Педагогічну діяльність можна розуміти як усю діяльність суспільства по цілеспрямованому вихованню підростаючих поколінь або особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особового розвитку і підготовку до виконання певних соціальних ролей в суспільстві.

Дуже різноманітні стосунки між суб'єктом і об'єктом, які доводиться враховувати у сфері педагогічної діяльності. Наприклад, для першого виду діяльності (практичної), суб'єктом являється учитель, вихователь, об'єктом – учень, вихованець. Це не значить, що відношення «учитель – учень» є єдиним в цьому виді діяльності. Тут існують, наприклад, і відношення учня до навчального матеріалу, де учитель виступає як суб'єкт (представник колективного суб'єкта) викладання, а учень одночасно – як об'єкт викладання і як суб'єкт навчання. Відношення «викладання», головне для навчання, породжує усе інше, реалізується в педагогічній практиці через відношення суб'єкта викладання – учителі до об'єкту викладання – учня. Таким чином, оскільки йдеться про матеріальні носії даного виду педагогічної діяльності, можна констатувати, що для нього характерне відношення індивідів усередині педагогічного процесу, де в якості суб'єкта виступає представник практичною педагогічною діяльності – учитель, вихователь, а об'єкту – учень, вихованець особа якого має бути сформована шляхом застосування деякій сукупності педагогічних дій. У відношенні індивідів усередині педагогічного процесу можна констатувати реалізацію діяльності по передачі громадського досвіду, що являється цінністю для майбутніх поколінь.

Суб'єкти і об'єкти іншого виду діяльності – наукової в області педагогіки – інші. Суб'єктом тут виступає педагог як представник науки, об'єктом – уся сфера педагогічної діяльності в цілому або окремі види такої діяльності.

В даному випадку в стосунках суб'єкта до об'єкту знаходить відображення відношення двох сфер громадської діяльності – науки і виховання. Важливо відмітити відмінність між об'єктами двох видів, що зіставляються педагогічній діяльності. Об'єктом практичною педагогічною діяльності являється індивід – учень, вихованець, об'єктом діяльності науковій – сама практична педагогічна діяльність.

Таким чином, незважаючи на відмінності в приватних цілях і завданнях кожного з видів діяльності, що зіставляються, їх спільна мета в складі усієї сфери педагогічної діяльності – реалізація специфічними для кожного з цих видів засобами однієї і тієї ж соціальної (педагогічною) функції – усебічної підготовки тих, що підростають поколінь до активної участі в житті суспільства [1].

Важливою об'єктивно-суб'єктивною видовою категорією є педагогічна діяльність по вихованню. На відміну від родового поняття «виховання», об'єктивно породжуваного в соціумі рухом громадських стосунків між поколіннями, видове поняття «виховання як педагогічна діяльність, цілеспрямована дія і взаємодія», визначається людською свідомістю, його суб'єктивністю і свавіллям. Чим більше вихована людська свідомість в процесі взаємодії з тим, що підростає поколінням враховує у своєму мисленні і діяльності вимоги об'єктивних процесів виховання, стану економіки, політики культури, форм свідомості, тим більше в нім об'єктивності і надія на успіх у справі виховання дітей. І, навпаки, чим далі педагогічна свідомість і діяльність відходять від об'єктивних, реальних життєво-виховних процесів, не враховують їх вимог, тим менше шансів добитися успіху в становленні дитячої особистості, здатної адаптуватися до того, що оточує адаптуватися до навколишнього світу і інтегруватися в соціум.

Цілі педагогічної діяльності можна підрозділити на внутрішні, індивідуально-особові і зовнішні, такі, що забезпечують людині можливість входження в громадські стосунки. У самій загальній абстрактній, ідеальній формі внутрішня мета педагогічної діяльності, свідомої цілеспрямованої дії на особу полягає в тому, щоб поступово перетворити її з істоти, керованої ззовні зовнішніми діями, в моральну, свідому щодо своїх прав і обов'язків, самоврядну зсередини. Внутрішнє завдання педагогічної діяльності в тому, щоб розвинути в людині духовно-моральні цінності, привести зростаючу особу у відповідність і гармонію в стосунках з самою собою, а також природою і суспільством. Зовнішня ж мета педагогічної діяльності виходить з науково певної необхідності розвитку усіх сутнісних сил індивіда, що дозволяють йому досить легко інтегруватися в громадське життя на основі загальної і спеціальної освіти (чи життєвого досвіду).

Цілеспрямована педагогічна діяльність нерідко наповнюється особливо змістовно-спрямованими педагогічними представленнями, що відбивають інтереси суспільства. В той же час, в змісті педагогічної діяльності є щось загальне і обов'язково необхідне, чим повинен володіти кожен педагог, незалежно від виконуваного ним соціального замовлення. В першу чергу, йдеться про оволодіння педагогами загальною культурою, науковими знаннями, практично необхідними уміннями, навичками взаємодії людини з людиною. У другу чергу, по рахунку, але не за значимістю, необхідно сказати про оволодіння педагогом власне педагогічною культурою і методикою, а найголовніше, у нього має бути розвинена педагогічна функція, оскільки за відсутності її неможливо вирішити завдання підготовки того, що підростає покоління до життя, а власна педагогічна дія покликана забезпечити вільне і творче проживання дитинства і юності, як самоцінних і соціально значимих періодів життєвого твердження людини.

Що стосується механізмів здійснення і дієвості педагогічної діяльності, то вони теж ґрунтуються на трьох китах: діяльності, стосунках і спілкуванні. До методів, як зовнішнім механізмам реалізації педагогічної мети, педагогом залучаються внутрішні і додаткові механізми-стимули.

Йдеться, наприклад, про використання прагнення людини до творчого самовизначення і самоствердження, а також самолюбності, бажанню досягти успіху і отримати задоволення. До цих внутрішніх стимулів примикають з'єднуються з ними такі зовнішні механізми-стимули педагогічної дії, як заохочення, повага, вимога і інші. Педагогічна діяльність людини історично не міняє своєї загальної будови, своєї макроструктури на усіх етапах історичного розвитку, вона здійснюється свідомими діями, в яких здійснюється перехід діяльності в об'єктивні продукти і підкоряється спонукаючими їй мотивам.

Радикально міняється характер стосунків, що зв'язує між собою цілі і мотиви діяльності. Для самого суб'єкта усвідомлення і досягнення їм конкретних цілей оволодіння засобами і операціями дії є спосіб затвердження його життя, задоволення і розвитку його матеріальних і духовних потреб, трансформованих в мотивах його діяльності.

Педагогічна діяльність – це не «сума» дій, а складна динамічна освіта. Вона пов'язана складними і різноманітними стосунками з індивідуальними властивостями особи і з громадською і індивідуальною свідомістю, з досвідом людини, з його природою і культурним середовищем, а значення її визначається тим, що психіка не лише в її проявляється, але і формується впродовж життя в спрямованості особи, в її стійких стосунках до різних сторін дійсності.

Якщо ж ми маємо намір формувати особу з високо розвиненою педагогічною функцією, то слід потурбуватися про організацію її педагогічній діяльності, оскільки ця діяльність є функціональна системна освіта, що включає сукупності процесів і дій, спрямованих на трансляцію передачі громадського від покоління до покоління. На цьому етапі розвитку суспільства на передній план в педагогічній діяльності виходить завдання відтворення «повної» людини, «людини мети» [4]. Ми вважаємо, що педагогічна діяльність є реалізація педагогічній функції – одній з основних функцій людини, якає родовою функцією будь-якої соціальної системи. «Педагогічна функція разом з «працею» і продовженням «роду» в сім'ї невід'ємна від суті людини», а значить потрібно виховати таких батьків вихователів і учителів, в яких з материнським молоком закладений потенціал для розвитку, а потім і реалізації родової педагогічної функції.

Слід зазначити, що рівень розвитку педагогічної функції – це не лише умови успішної педагогічної діяльності, але і результат цієї діяльності і її цінність. Вона виявляється, розвивається і формується в процесі самої педагогічної праці. На наш погляд, педагогічна функція є інтеграцію утворення особи (навчання, виховання, розвиток) і захист її на різних вікових етапах розвитку [2].

Таким чином розвиток педагогічної функції в процесі життєдіяльності людини забезпечує цінності педагогічної діяльності і служить умовою реалізації пріоритетів освітньої діяльності людини.

Удосконалення підготовки педагогічних кадрів вимагає:

– формування готовності майбутніх педагогів до самостійної

творчої активності,

- вміння за власною ініціативою знаходити відповіді на ті запитання, які раніше не зустрічалися в їх соціальному досвіді,
- виявляти знання та вміння, яких вимагає життя.

Це завдання має бути поставлене тій важливій ланці, де здійснюється професійна підготовка і закладаються основи фахівця, який формуватиме у дітей знання і вміння, необхідні для життя. Важливою їх складовою є вміння планувати, організовувати та контролювати власну діяльність, що становить основу формування якісних властивостей пізнавальної самостійності та її складових, зокрема, ініціативності, критичності, допитливості та незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – 23 с.
2. Педагогічна майстерність : [підручник] / [Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.] ; за ред. Зязюна І. А. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
3. Митина Л. М. Формирование профессионального самосознания / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 64–69.
4. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – М., 1970. – 168 с.
5. Тафінцева С. І. Теоретичний аспект професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціалізації учня / С. І. Тафінцева // Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості майбутніх фахівців гуманітарного спрямування : зміст, форми та методи підготовки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Хмельницький, 14–15 травня 2010 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2010. – С. 126–129.
6. Литвиненко Н. С. Формування ідеального педагога як мета підготовки вчителя / Н. С. Литвиненко, І. М. Литвиненко // Наукові записки психолого-педагогічного факультету : зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 1998. – С. 131–133.
7. Кияшко А. А. Проблема инновационной культуры педагогической деятельности в подготовке младшего специалиста / А. А. Кияшко // Вершини творчості : зб. наук. ст. / за заг. ред. С. Я. Харченка та О. Левченка. – Луганськ : Видавництво Луган. держ. пед. ун-ту, 1999. – С. 61–66.
8. Євтух М. Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : [монографія] / Євтух М. Б., Лузік Е. В., Дибкова Л. М. – К. : КНЕУ, 2010. – 248 с.
9. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – 91 с.
10. Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання / І. В. Малафійк. – Рівне : РВВ РДГУ, 2004. – 440 с.